

Interieur van de Oosterkerk, circa 1960 (Stadsarchief Amsterdam, foto: Bureau Monumentenzorg)

De vloer bleef ook daarna verzakken. Het opheffen van individuele zerken keert regelmatig terug in de notulen van de bouwcommissie. In 1931 vond laatste ophoging van de vloer plaats. Ook het orgel bleek sterk naar voren over te hellen, zodat de bouwcommissie in 1933 besloot dit op te vijzelen en van een nieuwe steunconstructie te voorzien. Dat ging wel ten koste van de vier fraaie gegalvaniseerde ijzeren kolommen van de firma Zimmer, die plaatsmaakten voor zes met hout beklede ijzeren balken. Bij de jongste restauratie zijn twee van deze stijlen verwijderd.

Verval en restauratie

Nadat de kerk in 1962 op last van het gemeentelijk Bouw- en Woningtoezicht wegens de slechte constructieve toestand van het gebouw gesloten werd trad al snel het verval in. Restauratie liet door geldgebrek jaren op zich wachten. Pas in 1978, nadat de kerk aan de gemeente Amsterdam was overgedragen, begonnen eindelijk de voorbereidingen voor de restauratie en herbestemming van de kerk. Voorafgaand aan de restauratie verwijderde het Gemeentelijk Grondbedrijf de complete inventaris van de kerk en sloeg het deze op. In afwachting van het definitieve inrichtingsplan voor de kerk besloot de gemeente om voorlo-

pig alleen de herenbanken onder het orgel te restaureren. De herplaatsing van de kerkmeubelen keerde als agendapunt voortdurend terug op de bouwvergaderingen, maar een beslissing daaromtrent bleef uit. Mede vanwege de forse overschrijdingen van het restauratiebudget viel uiteindelijk het besluit om de restauratie van het kerkmeubilair te beperken tot de preekstoel en de vaste banken onder het orgelbalkon. Dit leverde een besparing op van een half miljoen gulden.³

Glazen paviljoen

Architect P.H. ('Sier') van Rhijn (1922-1989), die eerder het Mozeshuis (1962-1969) ontwierp en samen met architect Ben Spångberg de stations van de Oostlijn van de metro, kreeg de opdracht voor de nieuwe invulling van de kerk. Van Rhijn werkte een groot aantal varianten uit. Bijzonder was het voorstel voor de plaatsing van een glazen zaal op poten, tegenover het orgel, met daarboven een eveneens voor vergaderingen geschikt platform, dat tevens een mooi uitzicht zou bieden op het interieur. Het inbouwprogramma bevatte in alle voorstellen een kelder ten behoeve van archief- en opslagruimten, toiletten, vergaderzalen en technische ruimten. De kantoren zouden bovengronds komen. De constructeur

vreesde echter dat een kelder de kerk te zeer zou verzwakken. Inderdaad begonnen, na het verwijderen van de graven en de aanleg van de nieuwe fundering, door heiverkzaamheden in de omgeving de buitenmuren door te knikken, waarna de plannen in allerijl werden aangepast. Uiteindelijk kwam er geen kelder. Van Rhijn plaatste in de hoeken van het gebouw, achter de pijlers, en op de plek van de verwijderde tochtportalen, zes grotendeels glazen inbouwen. In de middenruimte kwam een glazen paviljoen met een ovale plattegrond.

Van Rhijn achtte het noodzakelijk om in de gevels extra raamopeningen te maken: 'Doordat er binnen in de kerk, rondom tegen de buitenmuren, transparante, gesloten ruimten zijn ontworpen [...] ontstaat de behoefte om in de buitenmuren, in relatie met de genoemde ruimten, ramen aan te brengen die geopend kunnen worden en waardoor uitzicht mogelijk is [...]'.⁴ De Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ) was echter fel gekant tegen deze aantasting van de gevels. Volgens de RDMZ vormden ze een te grote inbreuk op de nog gave architectuur, die bovendien in strijd was met de introverte opzet van het gebouw.⁵ Het negatieve advies leidde tot een brandbrief van het wijkopbouworgaan *De Eilanden*, de toekomstige gebruiker, aan de minister: 'de afzondering achter dikke muren die de werkers onverbiddelijk scheiden van de buurt waarvoor ze werken, is ons een gruwel'.⁶ Het mocht niet baten, de vurig gewenste ramen kwamen er niet. Op 9 maart 1985 nam de buurt de gerestaureerde kerk feestelijk in gebruik.

Na het vertrek van de sociale instellingen uit het gebouw verdween de grootste van de zeven inbouwen, wat de ruimtelijke kwaliteit van het interieur ten goede kwam. Op dit moment heeft de kerk al enige tijd geen vaste huurder. De Stichting Oosterkerk beheert het gebouw en organiseert op regelmatige basis concerten. Door een bijzonder toeval kon de stichting vorig jaar op een veiling één van de ontbrekende psalmborden verwerven. Kort daarna dook ook het laatste psalmbord op. Geprobeerd zal worden om ook dit in de kerk te herplaatsen. Op dit moment staat de kerk opnieuw te koop, nadat eerder pogingen de kerk een andere bestemming te geven op niets uitliepen. De Stichting Oosterkerk volgt de ontwikkelingen op de voet.

David Mulder

¹ De oorspronkelijke trapleuningen zijn in de periode van leegstand helaas gestolen en nadien vervangen door vrije kopieën.

² Bom, Hgz., G.D., 'De Oosterkerk te Amsterdam. Geschiedkundig overzicht van den bouw van, en den dienst in deze kerk, van 1659 tot heden [...]', Amsterdam 1922.

³ Het is mij tot op heden niet gelukt te achterhalen wat er daarna met het meubilair gebeurde.

⁴ Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), pandenarchief. P.H. van Rhijn, 'Toelichting op enkele architectonische aspecten in verband met de restauratie en functieverandering van de Oosterkerk te Amsterdam', mei 1980.

⁵ Idem, notulen bouwvergadering 27-2-1980.

⁶ Ibid, brief Wijkopbouworgaan 'de Eilanden' dd. 8 april 1982 aan de minister van CRM.